

CARLISME I REIVINDICACIÓ CATALANA A LA TERCERA GUERRA

Pere Anguera

Universitat Rovira i Virgili

INTRODUCCIÓ

El paper jugat pel carlisme en el desvetllament i l'articulació de la consciència reivindicativa catalana és un tema recurrent en els debats sobre els orígens del catalanisme polític i en el dels components ideològics del carlisme. Massa sovint es fan afirmacions poc fonamentades documentalment, que han acabat esdevenint populars per la seva exposició reiterada.¹ Mai però ningú no ha demostrat amb arguments sòlids la participació carlina en la forja del nacionalisme català modern. En d'altres llocs crec que he demostrat l'absència total de plantejaments nacionals en el primer carlisme català i, en general, al llarg de les sis primeres dècades del segle XIX.² Aquí, per tal de no repetir coses que ja comencen a ser conegudes, em referiré només al dels anys immediatament posteriors, els del Sexenni, quan en els rengles de la contrarrevolució es comença a palpar un canvi, empès des de baix, en la plasmació pública de la seva sensibilitat catalana. És, finalment, en aquest moment quan alguns carlins catalans es plantejaren per primera vegada, més enllà d'una evanescent retòrica, la possibilitat de retornar a Catalunya el règim privatiu que havia estat enderrocat pel primer Borbó.³ La substitució de l'apologetica estricta de la legitimitat dinàstica i de l'Antic Règim per la defensa més ideològica de l'estructura política permet, als anys setanta, als publicistes carlins una reconducció del discurs que els allunya de l'hagiografia linial de Felip V i, per tant, en possibilita la incorporació al cor dels cantors de les velles glòries catalanes. És el cas de Narcís Blanch i Illa⁴ o de M. Bruguera.⁵

*Aquest article s'insereix al projecte subvencionat PB97-0404.

1. Vegeu, per exemple, les valoracions que Josep Pla, en aquest sentit sempre poc fiable, posa en boca de Rafel Puget a PLA, J., *Un senyor de Barcelona*, Destino, Barcelona 1977, p. 37.
2. Remeto especialment a ANGUERA, P., «La percepció de la catalanitat en els liberals i els carlins durant la guerra dels Set Anys», a *Le discours sur la nation en Catalogne aux XIXe et XXe siècles*, Éditions Hispaniques, París 1996, ps. 189-209, «Catalanitat i anticontralisme a mitjan segle XIX», a *El catalanisme d'esquerres*, Quaderns del Cercle, 13, Girona 1997, ps. 7-29, i *Els precedents del catalanisme polític. Catalanitat i anticontralisme: 1808-1868*, Empúries, Barcelona (en premsa)
3. Des de baix, perquè d'acord amb el testimoni de Macià «la dinastia borbònica (...) ha sido siempre anti-foral por sus tradiciones, por su altivez y por interés propio», J. de MACIÀ, *Don Carlos y los fueros catalanes. Artículos publicados en el «Diario de Cataluña» por su propietario*, Figueras 1890, p. 59. Id. p. 61 pel poc interès per la qüestió foral dels reis carlistes.
4. *Fueros de Cataluña. Resumen histórico-legal de los principales Usatges, Constituciones, Derechos y Franquicias que se observaban en el antiguo Principado*, Girona 1870.
5. *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713-1714*, 2 vols., Barcelona 1871. Bruguera ja havia publicat *Cronicón de Barcelona. Historia de la invicta y memorable bandera de Santa Eulalia*, Barcelona 1861.

Tanmateix d'altres es van encarregar d'assenyalar immediatament els límits de la reconversió, com Pere Nanot Renart, que el 1874 presidí ni més ni menys que la Jove Catalunya, el qual el 1871 afirmava en un diari del partit, cosa que li dona un cert caràcter de declaració oficial, tot i que no tingui constància de la seva militància: «no somos nosotros, ni mucho menos, de los que sueñan con imposibles renacimientos, ni política ni geográficamente hablando puede dejar nuestra Cataluña de formar parte de la monarquía española». El text, al marge de marcar els límits de la reivindicació pròpia, reconeix l'existència d'altres propostes molt més radicals. La barreja d'historicisme romàntic exaltador del passat català i de la fidelitat a ulls clucs a la monarquia, amb denúncies del centralisme liberal i de l'extorsió de Catalunya, que els demòcrates feia dècades que formulaven, la resumeix Lluís M. de Llauder el 1869: «no quiero que Madrid viva a expensas de Cataluña, que la absorba, que lo centralice todo dejándonos en la inacción. Cataluña vivió tranquila y libre con unos fueros gloriosos que le fueron quitados en nombre de la libertad. Reconquistemos pues estos fueros en la parte que sea compatible con la época moderna y con la unidad de la monarquía como los tienen en Navarra y Provincias Vascongadas. Este es el único sistema federativo posible en España, único que produciría economías y una noble y justa descentralización administrativa. Consecuencia de los fueros es la supresión de las quintas y matrículas de mar, que no conocían nuestros antepasados, que conquistaron sin embargo el mundo». És evident la manipulació històrica, en atribuir als liberals la derogació dels furs, però el missatge és clar i del tot oposat al dels publicistes de la primera carlinada, com també ho és la voluntat de contrapropaganda davant l'èxit creixent de la del republicanisme federal.

UN ARRAUXAT DE BASE?

Un anònim pamflet,⁸ *Los catalans y sos furs. Llibret dictat per un fill de la terra*, és la primera mostra contundent del canvi de sensibilitat carlina, el

6. La convicción, 21-IV-1871.

7. DE LLAUDER, L. M., *Electores de la circunscripción de Vich, 10-I-1869*, Barcelona 1869. Citat per TOLEDANO, L. F., *Antiliberalisme i guerra civil a Catalunya. El moviment carlí davant de la revolució democràtica i la tercera guerra carlina, 1868-1876*, Tesi doctoral inèdita, UAB, 1999, ps. 538-539.

8. Barcelona 1872. Ni aquest opuscle, ni cap altre d'origen carlí, no esmenta cap precedent de reivindicació catalana descentralitzadora o foral fet des de les seves files, ni tan sols, com és obvi, la proposta de Bertran i Soler durant la guerra dels Matiners de crear una diputació catalana des del moment en què el cap carlí M. de Cubells havia refusat de pla la proposta. Vegeu pels detalls CAMPS GIRÓ, J., *La guerra dels Matiners i el catalanisme polític*, Curial, Barcelona 1978. L'oblit és obvi perquè els carlins refusaren la proposta des del primer moment. *El carlista Catecismo popular. o sea clara inteligencia de los derechos de los gobernantes y de los súbditos, por un amante del orden, de la libertad y de la República*, Barcelona 1869, que volia fer passar bou per bèstia grossa per obtenir més difussió, qualificava encara Felip V com «el insigne autor, fundador y restaurador» de la monarquia, citat per CARRERA PUJAL, J., *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, V, Bosch, Barcelona 1958, p. 417.

detonant de la qual sembla ser de nou l'àmplia acceptació de les propostes republicanes federals. L'opuscle conté l'apologia de la llengua,⁹ les mostres d'odi a Castella, el cant als mites medievals, la reivindicació de la fidelitat dels catalans als seus reis, l'orgull de ser espanyols, la proposta de recuperació dels furs, que fins aleshores havien estat patrimoni dels liberals, sense adornar-se'n dels retrets que indirectament llençava contra el primer Borbó: «¿Que som los catalans sens los furs? un poble de héroes embrutit, som lleons engaviats, som valents endurmiscats». Molt allunyats, en unes altres paraules, dels herois de l'11 de Setembre: «si un sol de aquells catalans, lo mes cobart, ressucités, nó, no'ns coneixeria, creuria que som dones disfrassades, creuria que som castellans y de llur pesar tornaria a morir».¹⁰ Si, com he dit, en les etapes anteriors les referències al passat medieval les havien utilitzat els liberals per a convèncer els repatanis que el liberalisme era l'hereu de les llibertats perdudes, aquí s'inverteixen les propostes del silogisme: «¿Voleu mes llibertat que podemos gobernar de la manere que vulgam? Republicans, que voleu regirvos independentment segons les nostres necessitats, voleu federació mes perfecta que la dels nostres ávis? No, no vos ne dona cap profit la sumisió que teniu als que anomenu gefes; car vos manan segons las conveniencies de todas las parts de Espanya. ¿Que'ns importa de Castella, de Andalusia y de tot lo resto de Espanya, si naltres no podem resussitar aquelles lleys que de nostres ávis ne feren los valens defensors de Barcelona, los heroichs dominadors de la Grecia? (...). Mireu per quin camí se'ns fá facil lo tornar á restablir les nostres lleys orgániques: un descendent de aquell Felip V, llisonjeat per la desgracia ha conegut que, per tornar la desbaratada Espanya en son sí, devia comensar per darnos á nosaltres lo vigor de nostres ávis, restituintnos lo que en mal hora nos prengueren los castellans (...). Republicans, que no vos plau estar subjectes á rey, entengau que'l rey de Castella, si fos D. Carles, no'ns pot gobernar com á rey; car ab los furs no tenim rey que'ns governi, puig que sols será compte de Barcelona, quant hage jurat defensar nostres furs y religió fins á derramar la sua sanch, y que en trepitjant lo nostre territori queda subjecte a la llei com lo mes petit jornalier. Aquesta es la verdadera democracia, l'home noble, lo mateix rey de Castella es devánt la llei de nostres furs, com lo mes petit ciudadá».¹¹ La cita és llarga, però, crec que necessària. Repeteixo: el text reproduïx molts dels tòpics posats en dansa pels propagandistes descentralitzadors liberals, pels divulgadors romàntics de la història, pels articulistes de la premsa culta precatalanista, però en canvi se'n

9. Per la part referent a la llengua remeto a ANGUERA, P. *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*, Empúries, Barcelona 1997, ps. 229-231. Ús, sembla que exclusiu del català, entre els combatents carlins del Principat, HERNANDO, F., *Recuerdos de la guerra civil. La campaña carlista (1872 a 1876)*, Jouby y Roger, editores, París 1877, p. 208.

10. *Los catalans*, ps. 6-7.

11. *Los catalans*, ps. 8-9.

distància en el moment d'homologar el rei d'Espanya amb el de Castella, quan en una lectura pregonament foral ho hauria d'haver estat, com ja havien fet els altres comentaristes, amb el comte de Barcelona o a tot estirar amb el rei d'Aragó.

Més endavant, l'anònim publicista es trobava obligat a desmentir els principals retrets formulats contra l'absolutisme, alhora que reivindicava la catalanitat absoluta del govern de la terra. Amb don Carles, el nom l'escriu ja en català, a diferència del que feien els partidaris de Carles V, «en Catalunya no governarà éll, sino les cors [sic], lo poble, los estaments, tots, y no serém naltres qui vullgám imposarnos lo tribunal de la Inquisissió. Lo gran concell se compón sols de catalans, no se'ns hi barreja cap foraster. Dividit lo gran territori catalán en tres rams, quiscún enviará allá igual número de consellers, ó diputats» i a més, en la que sembla ser la primera proposta de recuperació, el català hi seria la llengua cooficial dels debats. De la mateixa manera, «los catalans ab los furs no devém pagar contribusió alguna á cap foraster, y de aquest modo no's carrega sobre nostres costelles lo voler de quatre estadistes». ¹² Altre avantatge seria la supressió del paper sellat, «que ab tota realitat no es mes que una gran contribusió, un pago que agrava tots los nostres contractes». ¹³ En el que es mostrava intransigent era en la confessionalitat: «la societat catalana es donchs necessari que se edifiqui sobre la base de la religió catòlica: puix es la única que nos pot dar la unitat de tendencies, y per adquirir los furs debem estar units, apinyats en una sola idea», mentre «lo ateisme ha degenerat la rassa catalana, porque ha introduct la divisió en la terra, y'ls nets dels gotholans semblan ya fills de Castella». ¹⁴ La defensa de les velles llibertats és presentada per damunt, i com superadora, de les divisions de partit: «no cregau que vos vull fer carlistes, no'n porto intent, sols vos vull fer veurer que debem esser catalans. Som espanyols, es ver, per só nos confederém ab Castella, nombrant compte á son Rey; pero de més a més som catalans, y debem mirar per nostra pátria, per só al mombrar compte al Rey de Castella volem que juri guardar y defendrer nostras lleys y furs», ¹⁵ amb els quals, i amb el proteccionisme, es recuperaria l'economia catalana: «lo pobre artista si, está perdut puix lo llibre-cambi'l mata, mes no axis si'ls furs se'ns restituian; puix la protecció fora llavors la prinsipal mira de nostres lleys». ¹⁶

En definitiva la proposta era clara, tot i que formulada de manera indirecta. Una Catalunya foral integrada en una Espanya unida però respectuosa

12. *Los catalans*, ps. 10-12. Id. p. 22, escriu: «recordant certs fets de la guerra dels set anys podem conèixer quins son los nets dels catalans y'ls nets dels castellans entre los dos bandos que pugnaven».

13. *Los catalans*, p. 14.

14. *Los catalans*, p. 17. Per la posterior vinculació de religió i catalanisme, ANGUERA, P., «Catalanisme i integrisme», *El catalanisme conservador*, Quaderns del Cercle, Girona 1996, ps. 27-54.

15. *Los catalans*, p. 19.

16. *Los catalans*, p. 20.

i equitativa amb la diversitat. Amb la recuperació de l'autonomia s'acabarien les imposicions arbitràries, el predomini d'uns connacionals damunt els altres i, en el cas català, es recuperaria l'arcàdia perduda, en retornar al temps en que «no teniam que mantenir sinó gent del pais per empleats que gastavan en lo mateix pais la paga, y coneixént las nostras necessitats, y'ls nostres costums, y lo nostre genit feyan un servey adequat á estas condicions. Cap foraster venia á viurer sobre nostres costelles, y les lleys del gran consell com á compost per los rams del pais, eren bones y catalanes. No s'esplotavan los nostres afanys en bé de un altre territor [sic] del qual sols rebem bitllets de pago y lleys per esclavisarnos».¹⁷

I UNA RECREACIÓ LITERÀRIA, A POSTERIORI

Aquesta reivindicació popular (o potser millor populista) carlina topava amb les reticències de la direcció. Malgrat la displicència dels dirigents envers la recuperació de les institucions catalanes, una part dels combatents i de la gent ideològicament afí, formulessin o no unes reivindicacions concretes, mantenien una consciència identificadora clara. Tot i el possible anacronisme (facilitat per la situació del moment de l'escriptura, però alhora limitat per la proximitat cronològica dels fets narrats, que n'impedia una tergiversació exagerada) Marià Vayreda confirma l'existència d'aquest sentiment en la novel·la *Sanch nova*, publicada el 1900, però de gènesi necessàriament llarga. Cap a la meitat de la dècada de 1860 el protagonista, l'hisendat Ramon de Montbríó, havia tret dels seus estudis «un sentiment d'admiració y un entusiasme gran per la Catalunya històrica, una aversió profunda per l'hegemonia de Castella y un odi salvatge contra'ls vividors y polítics d'ofici», en una enumeració de sentiments equiparable a la de *Los catalans y sos furs*, mentre de viatge per Anglaterra el 1865, «impresionat per certes ressemblances que observava entre Irlanda y Catalunya», es convertí en admirador de Parnell i participà en les bullangues d'aquell any. De retorn a Catalunya féu amistat amb els pioners de la Renaixença (Milà, Rubió, Aguiló), «mes son temperament inquiet y expansiu el portá aviat molt més lluny que tots aquells revolucionaris incipients (...). Aquestos somniaven ab la regeneració intelectual de Catalunya, y fou ell (...) que iniciá la idea d'una regeneració política, donantse'l cas d'esser tingut per boig per sos propis companys d'entusiasmes».¹⁸ Pels volts de 1866 situa, en una tertúlia senyorial el protagonista cantant cançons populars amb la lletra i melodia restaurades i

17. *Los catalans*, p. 8.

18. VAYREDA, Marià, *Sanch nova*, Olot 1900, ps. 13-15. Crítiques a la situació política els darres anys d'Isabel II i apologia del vell sistema català, en bona part pel seu component confessional, ps. 48-50. Apologia de l'esperit català, p. 82, amb la declaració de l'autor: «ens hem mantingut catalans contra tot, senzillament perque no podem ser res més». Crítica de la democràcia liberal amb una llibertat inferior a la dels «antics estaments, gremis i ciutadans de la incomparable monarquia catalano-aragonesa», ps. 157-158.

recitant poemes catalanescos. Amb la doble actuació es féu sentir «la poderosa veu dels apòstols de la terra catalana, cridant patria, clamant justicia y rmembrant gestes de nostres passats» i els oients «sentiren remoure dintre'ls cors quelcom que fins allavors hi era adormit». ¹⁹ Era a la muntanya (d'on sortiren els contingents més nombrosos de les hosts carlines) on hi havia els «catalans de veres» capaços encara d'emocionar-se en sentir les gestes dels avantpassats i fou a la muntanya on poc després de la Gloriosa el protagonista exposà als pagesos la grandesa passada de Catalunya. ²⁰ El conjunt del quadre retrata una societat filocarlina d'arrels rurals delerosa alhora de recuperar l'esplendor nacional i de desballestar l'estructura política liberal. De la suma dels dos elements en neixia, d'acord amb la proposta política de Vayreda, la reclamació d'un govern autònom.

LES PROPOSTES OFICIALS

Si hem de creure el testimoni atge polèmic de Jacint de Macià (afilerat als rengles integristes en el moment de redactar-lo), la voluntat catalana de recuperar les institucions pròpies no fou gens ben acollida per les altes jerarquies del partit, com tampoc no ho foren les reivindicacions forals basques, ²¹ i per tant suggerències com les de l'anònim opuscle de 1872 no tingueren cap influència damunt dels dirigents, sobretot els estatals. Com era d'esperar les primeres proclames fetes públiques pels capitosts catalans, tot just incia la revolta, no contenen cap referència foral. La publicada per Joan Castells el juny de 1872 només presentava com exemple l'«honroso patrimonio de los hijos de Roger de Flor y de los invencibles héroes que destrozaron en el Bruch el aborrecido pendón de la tiranía extranjera» per a incitar a la defensa del «grande y sagrado lema de Dios, Patria y Rey», que aixoplugaria tothom que vulgués ser «buen católico y leal español», sense contenir cap referència als trets privatis dels catalans; a més la proclama, respectant l'estructura dels governs liberals, no anava adreçada al conjunt dels catalans, sinó només als «habitantes de la provincia de Barcelona». ²² La de Rafael Tristany, de juliol del mateix any, que s'adreçava als «¡Catalanes!», conté diverses referències al passat

19. VAYREDA, ps. 125-127, la cita p. 126. Id. ps. 278-279 per la impossibilitat d'emoció popular davant les cançons castellanes uns anys abans.

20. VAYREDA, ps. 352 i 440-441 respectivament. Carlf, voluntari a la tercera carlinada per a «la defensa de la religió i dels furs de Catalunya», MASSÓ TORRENTS, J., *Desil·lució*, I, L'Avenç, Barcelona 1904, p. 104.

21. MACIÀ, ps. 5-6. ALDAVERT, P. comentava sarcàstic: «Don Carles (...) nos donava'ls furs, no'ns feya ser soldats, y no'm recordo de si també'ns tenia de portar la xacolata al lit cada dematí», Dels anys de la Fàccia, La Renaixensa, Barcelona 1907, p. 213.

22. BOTELLA, J., *La guerra civil en España de 1872 a 1876 seguida de la insurrección de la isla de Cuba*, J. Oliveres, I, Barcelona 1876, p. 63. FERRER, M., *Historia del tradicionalismo español*, Editorial Católica, Sevilla 1958, XXIV, p. 197, l'atribueix, erròniament, al mes d'abril.

d'Espanya, «esa noble matrona», «antigua descubridora y civilizadora», reproduceix el lema trinitari del carlisme i no conté tampoc cap esment ni al passat català, ni al seu futur diferenciati.²³ És a dir que els capitosts no havien descobert encara la rendibilitat d'aprofitar-se de l'enyor compartit del passat.²⁴

El 16 de juliol del mateix 1872, des de la «Frontera de España», el pretendent féu conèixer una proclama als «Catalanes, aragoneses y valencianos», que després batejava com «¡Soldados de Pavía y de Bailén», els recordava que «todos sois españoles» i afegia «hace siglo y medio que mi ilustre abuelo Felipe V creyó deber borrar vuestros fueros del libro de las franquicias de la patria. Lo que él os quitó como rey, yo como rey os lo devuelvo, que si fuisteis hostiles al fundador de mi dinastía, baluarte sois ahora de su legítimo descendiente. Yo os devuelvo vuestros fueros porque soy el mantenedor de todas las justicias, y para hacerlo, como los años no transcurren en vano, os llamaré, y de común acuerdo podremos adaptarlos a las exigencias de nuestros tiempos» i acabava «en la bandera donde está escrito Dios Patria y Rey, están escritas todas las libertades».²⁵ El pretendent i el seu germà Alfons, nomenat capità general carlí de Catalunya, atorgaren a la declaració un poder taumatúrgic. El 23 de juliol Alfons encarregava que se'n repartissin exemplars arreu, «cuanto más puedan», i el mateix any

BERMEJO, I. A., *Historia de la interinidad y guerra civil de España desde 1868*, Labajos, Madrid 1876, III, p. 695, transcriu una proclama de Savalls, del setembre de 1872, segons el context ja que no va datada, que acaba, i és tot el que en diu, «¡Vivan los fueros de Cataluña!», tot i ser posterior a la vàcua promesa de Carles VII.

23. Transcrita a BOTELLA, ps. 83-84. També a FERRER, XXIV, ps. 199-200, que la data al maig.

24. La Renaixensa formava part de les publicacions periòdiques cremades habitualment pels carlins en assaltar el transport de correus, ALDAVERT, p. 66.

25. BOTELLA, ps. 87-88, on va acompanyat per l'ordre de publicació, en nom de l'infant Alfons, pel cap d'estat major H. Ceballos. FERRER, ps. 187-188 pel text i per les reaccions en contra dels dirigents del partit ps. 50-52. Segons MACIÀ, p. 9, la referència a les exigències dels temps era «un ardid para inutilizarlos». Vegeu també M. de las N. de BRAGANZA, *Mis memorias sobre nuestra campaña en Cataluña en 1872 y 1873 y en el Centro en 1874*, Espasa-Calpe, Madrid 1934, I, p. 16, on afegeix que Ceballos s'hi oposà enèrgicament. Segons FERRER, XXIV, p. 203, una proclama d'Alfons, de desembre de 1872, acaba amb un visca als furs catalans, tot i que en el text no hi fa la més mínima referència. Per TOLEDANO, p. 144, «la voluntat del retorn dels furs sembla anar directament vinculada a les expectatives de mobilització que aquest ofería. La proclama dels furs va provocar un debat al si de la direcció carlina sobre la seva conveniència. La seva repercusió en l'opinió pública va ser molt gran. Els visques als furs formaren part del ritual d'entrada als pobles». Mostra de l'escassa recepció primerenca de la promesa del pretendent, i també de la poca sensibilitat dels capitosts catalans, no hi ha cap referència a SABALLS, F. [sic], *Dios, Patria y Rey*, Perpinyà 1873. «Ab la tea incendiària/ i invocant lo nom de Déu/ los fueros de Catalunya/ tonto en Carlos nos promet», segons Arús, R. *Lo primer any republicà*, Barcelona 1873, citat per MORELL, C., «Ideologies en el teatre català del sexenni revolucionari i de la guerra civil (1868-1876)», a *Literatura, Cultura, Carlisme, Columna*, Barcelona 1995, p. 176. Un vague precedent a la Carta-Manifest del pretendent al seu germà, el 1869, «así como el espíritu revolucionario pretende igualar a las provincias vascas a las restantes de España, todas estas semejarían o se igualarían en su régimen interior con aquellas afortunadas y nobles provincias», FERRER, XXIII-II, p. 53. OLCINA, E., *El carlismo y las autonomías regionales*, Seminarios y Ediciones, Madrid 1974, p. 102, qualifica la proclama de «cauta» i produeix essencialment d'una «necesidad táctica».

Carles afirmava: «he devuelto sus Fueros a la Coronilla de Aragón, porque lo he creído de justicia»,²⁶ utilitzant la terminologia històrico-política pejorativa. Sembla que la iniciativa de la proclama fou personal del pretendent i en contra dels seus consellers que mantenien les mateixes postures de quaranta anys endarrera. Aquesta vegada fou Hermenegildo Díaz de Cellabos, qui ho qualificà de greu error en desbaratar «la unión administrativa» d'Espanya que havien aconseguit els reis anteriors.²⁷ La pregunta clau és el perquè del moment escollit per fer públic el manifest. Tot fa pensar que el detonant fou la pretensió d'impulsar l'increment de la residència catalana, per a poder guanyar temps per aconseguir més recursos i revitalitzar la revolta al País Basc.

La nova fal·lera foralista provocà una contundent reacció de Josep Narcís Roca Ferreras, que s'apressà a assenyalar les diferències entre el «descentralismo monárquico y limitado» dels carlins i el «descentralismo avanzado y republicano» dels federals, tot i admetre que amb el pas del temps el carlisme popular d'origen rural (que era el menys ideologista) es podia apropar no només a la fórmula republicana i al laïcisme sinó també «al socialismo é internacionalismo», sobretot en constatar l'actuació repressiva contra els jornalers que adoptaria el carlisme si arribava al poder.²⁸ Tot seguit constata la l'increment del sentiment català a partir de 1868, malgrat partir-se entre carlins i federals. Per Roca els que es decantaven a acceptar les tesis carlistes per sentiment català o basc ho feien enganyats per les falses promeses de Carles VII, qui en realitat volia la més estricta «unidad española monárquica». Els carlins eren, segons la seva anàlisi, els continuadors purs de la tradició borbònica espanyola, intolerants en matèria social, contraris a l'emancipació dels proletaris i enemics de tot tipus de foralitat. L'actuació dels dirigents carlins només serviria per a «desacreditar y ridiculizar aquellas antiguas leyes (...) en especial á los ojos de aquellos que no fijan su atención en las aspiraciones descentralistas de los carlistas rurales».²⁹ Per Roca carlisme i autèntic foralisme eren dos conceptes antitètics, en xocar les propostes polítiques del carlisme amb el veritable sentit de les llibertats catalanes, unes «tradiciones liberales, parlamentarias, autonómicas» en la seva essència, i limitar-se «al poder real». Per això Carles VII mai podria permetre que Catalunya fos un estat dins de l'estat, que era allò que establien de debó els vells furs: «ningún monarca dará a

26. Per ambdues cites TOLEDANO, p. 543n.

27. TOLEDANO, ps. 544-545.

28. «El descentralismo de los carlistas», I, *La Independencia*, 22-V-1872, citat i resumit per STRUBELL, T., *Josep Roca Ferreras i l'origen del nacionalisme d'esquerres. Assaig basat en l'obra de recopilació duta a terme per Félix Cucurull*, Els llibres del Set-ciències, Arenys de Mar 2000, p. 111. Aquest i els articles següents de Roca foren identificats i reproduïts parcialment per CUCURULL, F., *Panoràmica del nacionalisme català*, II, Edicions Catalanes de París, París 1975, ps. 291-304.

29. «El descentralismo de los carlistas», III, *La Independencia*, 21-VI-1872, citat i resumit per STRUBELL, p. 112.

Cataluña mas que un grado de descentralización administrativa, grado que rebajarán por un lado la voluntad del poder central del estado único, y por otro lado la inercia y el abandono de las regiones más atrasadas».³⁰

Una segona limitació de la proposta carlista era el contingut historicista: la voluntat de retornar en lletra i esperit a les velles llibertats. Això equivalia a reinstaurar el predomini de l'església i dels altres estaments privilegiats, cosa que comportaria a la llarga el rebuig dels sectors populars. Era cert que quan estaven en vigor eren dels més avançats, però el 1872 el que calia era «el sistema de confederación republicana, colocando al Principado en la situación de los cantones suizos y de los estados particulares de la Unión norte-americana».³¹ Pocs dies després Roca demanava als carlins un compromís més clar amb el catalanisme, que cridessin amb els federals, si realment sentien el país: «¡Viva la autonomía, la independencia, la federación... la soberanía de Cataluña! ¡Viva Cataluña como estado libre, autónomo, soberano, independiente y á LO MAS confederado!»,³² crits que per més «internacionalistas, comuneros y rojos» que semblessin haurien compartit tots els estaments catalans de començaments del segle XVIII. Era obvi que ni carlins ni conservadors es podien sumar a aquests eslogans com feien els federals d'esquerra. Per això es podia doldre, amb unes expressions que no deixen de tenir connotacions d'actualitat: «¡Y ellos son los catalanistas, los del espíritu provincial y local, los de las tradiciones de Cataluña, y nosotros, los federalistas catalanes, como los cosmopolitas, los internacionales, los faltados del sentimiento de la Patria catalana!».³³ Roca, que denunciava que cap article de la Proclama de juliol possibilitava l'actualització dels furs, profetitzava que amb el carlisme sempre «las cosas marcharían más á lo filipón que á lo catalanista», com a molt redactarien nous furs, autèntics «adelantos centralistas, burocráticos ú oficinescos y plutocráticos ó dineristas», impossibles d'assumir pels sectors populars. Calia, doncs, desconfiar nacionalment dels seus dirigents «porque el catalanismo de esas clases es mucho menor que su cosmopolitismo».³⁴

Amb tot el 4 d'octubre de 1872 la junta carlista clandestina que actuava des de Barcelona demanava al germà del pretendent, Alfons, que les franquícies promeses es fessin extensives als pobles que per diversos elements, entre altres la història i la llengua, «son naturales hermanos del catalán» i que es nomenés l'infant general en cap de «la antigua Coronilla de Aragón»,³⁵

30. Citat per STRUBELL, p. 112.

31. «Los fueros de Cataluña invocados por los carlistas», II, *La Independencia*, 30-VI-1872, citat i resumit per STRUBELL, p. 113.

32. «Los fueros de Cataluña invocados por los carlistas», III, *La Independencia*, 2-VII-1872, citat i resumit per STRUBELL, p. 114.

33. «Los fueros de Cataluña invocados por los carlistas», III, *La Independencia*, 2-VII-1872, citat i resumit per STRUBELL, p. 114.

34. «La flamante proclama del carlismo», II, *La Independencia*, 28-VIII-1872, citat i resumit a STRUBELL, ps. 114-115.

35. TOLEDANO, p. 544.

recuperant la denominació castellanista despectiva. Caldria saber, davant les versions contradictòries, fins a quin punt la promesa serví d'ham en el reclutament de nous voluntaris. La resposta no pot ser concluent, però el cert és que directament incitats per la promesa o per altres motius (la paga, per exemple), l'estiu-tardor de 1872 fou un moment àlgid de les partides i que aquestes entraven als pobles incorporant als seus crits tradicionals visques als furs. Segons la premsa carlina, l'estiu de 1872, a la província de Tarragona, es presentaven nombrosos joves a les partides per a «combatir a favor de los fueros de Cataluña» i a finals d'octubre explicaven que «esta idea de resucitar aquellas leyes y aquellos principios que del pueblo catalá hizo un pueblo de héroes, va desarrollandose lentamente entre los montañeses y, da ya, y dará más adelante abundancia de brazos a los legitimistas. Esta idea de los fueros es escarnecida por los moderados, y sirve ya de piedra de toque para distinguirlos. Ya empiezan a decir los catalanes que quién no quiere los Fueros no es fiel a su patria, y que no pueden invocar las tradiciones patrias sino los que defienden los Fueros».³⁶ Sembla evident, davant d'ambdues cites, que si la gent s'apuntava als escamots ho feia pels furs i no pas pel legitimisme i, en segon lloc, que els carlins no havien efectuat propostes similars en cap altre moment. Com era d'esperar la premsa madrilenya liberal rebé molt malament la proposta, tot i la seva difícil viabilitat. Pel moderat *La Época* «en medio de las promesas de fueros provinciales, lo que en realidad se ofrece es el federalismo», i això era el que de debó els preocupava, «quieren pegar fuego a la unidad nacional».³⁷ Curiosament fou la premsa monàrquica constitucional barcelonina la que va recollí el testimoni felipista que havien emprat els carlins dels anys trenta per a combatre les propostes dels seus hereus dels anys setanta. El diari *La crónica de Cataluña*, el primer d'agost de 1872, afirmava: «se equivocan, pues, los consejeros que hacen representar a su rey el ridículo papel de erigirse en restaurador de lo que el primer Borbón acabó de destruir, único beneficio político verdaderamente efectivo que se debe a la dinastía borbónica».³⁸

Davant aquest atac els sustentadors del carlisme barceloní s'afanyaren a respondre amb una clarificació, que si bé podia tranquil·litzar els conservadors estatalistes, deixava entreveure l'escàs pòsit nacional: «sepa [La época] que los fueros son el entronizamiento de la libertad cristiana, sepa que son la antítesis del parlamentarismo»,³⁹ réplica que marcava un nou distancia-

36. TOLEDANO, pp. 545-546. En canvi per a OLCINA, p. 102, la reacció popular fou «en general no muy alentadora. Sólo los ya alzados en armas manifestarían su euforia; pero no se obtuvieron nuevas adhesiones».

37. TOLEDANO, p. 547. La cita és d'agost de 1872. Id. id. cita un altre article del mateix diari, del 7 de març de 1873, que sembla referit més als federals que als carlins: «no se comprende que gente tan práctica como la catalana, acepte el federalismo, que sería su muerte y su ruina», en que és una represa dels arguments anticesseccionistes de la primera carlinada.

38. TOLEDANO, ps. 547-548, on cita un article força coincident del *Diario de Barcelona*.

39. *La Convicción*, Barcelona 18-VIII-1872.

ment amb els primer reivindicadors de les constitucions catalanes, que tot just n'enaltien l'esperit democràtic. Més interessant va ser la rèplica federal, sobretot a través de les pàgines de *La Independencia*. Els federals estaven especialment interessats en demostrar que el seu federalisme i el foralisme carlí no tenien res a veure. Segons Roca Ferreras la diferència era clara: els carlins mai no podrien acceptar que «Cataluña constituyese un Estado dentro del Estado, que es lo que constituía Cataluña con sus fueros en tiempos de los austríacos», i fent un símil explicava «el partido carlista entiende la monarquía de su rey o pretendiente, como la de los Borbones en el siglo pasado, no como la monarquía de los federalistas monárquicos del Imperio Austro-húngaro».⁴⁰

CATALANISME CARLÍ?

La primera mostra efectivad'una certa voluntat descentralitzadora carlina fou el decret de Carles VII del 26 de juliol de 1874, dos anys després del primer manifest!, pel qual creava una Diputació a Guerra del Principat de Catalunya. El pretendent assegurava al preàmbul: «he representado siempre las tradicionales libertades que he prometido restaurar» i d'acord amb aquesta sensibilitat la creava. Ho feia també amb la voluntat d'obtenir «el concurso del país, representado en sus fuerzas más vivas», d'on es pot desprendre l'existència d'una sensibilitat popular pel tema. Però tot el que podia tenir de llaminer el preàmbul s'esvaïa en llegir-ne l'articulat. El primer article consignava que la diputació «se compondrá de diez y seis miembros nombrados por Mi» i d'acord amb el segon en fóra sempre president «el general que desempeñe el mando superior militar».⁴¹ Tristany, en la proclama de l'1 d'octubre que acompanyava la promulgació del decret de constitució, lloava com mostra d'afecte del rei carlí la seva actuació «creando la Diputación General Catalana, con lo cual devuelve al Principado su autonomía administrativa y echa los cimientos de la legislación de nuestros pasados», no en va «lo que ahora es augurio será realización completa ya que el Rey que no tiene más que una palabra, la empeñó de devolvernos nuestras codiciadas libertades», matisació potser justificada per la incongruència de metamorfosejar una institució electiva en un cos burocràtic de designació. I encara segons Tristany amb el decret «ábranse los Códigos de nuestras libertades y vereis que el amor del monarca sobrepuja los deseos del país».⁴² La diputació, paròdia de

40. *La Independencia*, 11-V-1872, ps. 2815-2817.

41. MACIÀ, ps. 30-32, postil·la a la transcripció: «nótese (...) que en todo el (...) Decreto no se escribe ni siquiera una vez la palabra Fueros». El decret va néixer, fins i tot entre els carlis, «muerto y desacreditado», p. 33.

42. DE BOLÓS, J., *La guerra civil en Cataluña (1872-1876)*, Rafael Casulleras, Barcelona 1928, ps. 88-90. MACIÀ, p. 35, sosté que les afirmacions de Tristany provenen més del pensament del capitost que de l'esperit del decret, autèntica «ficción legal», p. 36. Problemes per a constituir la diputació MACIÀ, ps. 33-34 i ps. 44-48 per una breu biografia del seu president Joan Mestre i Tudela.

l'antiga no només pel seu estricte nomenament digital i la imposada subordinació al capità general, es constituí tot seguit a Sant Joan de les Abadesses.⁴⁴

Qui o què fou l'atiador de la nova institució? Macià sosté ell impulsà una primera iniciativa el 1874 davant l'infant Alfons, que tirà endavant amb el suport d'una «notable representación catalana». La proposta tenia una doble motivació: limitar el poder dels caps militars, sobretot de Savalls, i separar l'administració civil de la militar. La separació de poders era «el medio natural de llegar á la proclamación de los Fueros apetecidos aquí como en las provincias vascas». La gestió amb l'infant, capità general de Catalunya, fracassà. Aleshores pensaren en adreçar-se directament a Carles VII i un cop a Olot Macià redactà un memorial demanant-li que els permetés «promulgar solemnemente los Fueros de Cataluña», creant una Diputació amb finalitats clarament recaptatòries i les més elàstiques de representar el «país ante el poder real», petició compartida amb representants de les quatre províncies. La iniciativa era interessada en saber tothom «el prestigio que había de lograr ante el país una institución (...) que se llamase Diputación foral de Cataluña» en ser ben viu arreu el record de la situació anterior a 1714. Tothom, segons Macià, aspirava a recuperar la perduda «autonomía foral espresa y formalmente pactada al incorporarse el Principado á la avasalladora corona de Castilla», no en va «la aspiración foral estaba además en la conciencia pública». Sempre segons Macià, en l'exposició que redactà per a Carles VII li recordava que la promesa foral de 1872 havia multiplicat els combatents carlins catalans.⁴⁵ El juny de 1874 Macià i un altre delegat anaren cap Estella, passant per França, mentre els rumors sobre la seva gestió feien créixer arreu «el entusiasmo por la patria catalana», obligant als caps militars carlins a manifestar la seva adhesió als furs. A Bergara reberen l'adhesió entusiasta del bisbe Caixal, tot i augurar-los el fracàs. Arribats a la cort carlina a primers de juliol, en saber el motiu de la visita els feren passar amb cançons, mentre l'entorn del pretendent els feia el buit.⁴⁶

A la darrera dóna el nom d'altres membres. Enlloc he trobat confirmació que Mestre fos conegut «por todo el pueblo como el President» o que aquest defensés «la libertad de Cataluña por encima de todo y [que] el pueblo catalán llegó a aceptarlo como su legítimo representante», com pretén alegrement OLCINA, p. 111. Com res avala la pretensió d'id. p. 105, que es creés «una Diputación autónoma», en el modern sentit de la paraula.

43. MACIÀ, p. 36, la qualifica de «ficción legal».

44. Només cal repassar la cronologia: el decret és del 26 de juliol, es promulga el 2 d'agost i no es publicà a Catalunya fins l'1 d'octubre, MACIÀ, p. 29, un ball de dates que sembla indicar una mena de recel i de voluntat de no posar-lo en pràctica.

45. MACIÀ, ps. 6-7, 10-11 i 13. No tots els dirigents catalans hi estaven d'acord; entre els discrepants amb la restauració foral hi havia Lluís M. de Llauder i Manuel Milà de la Roca, ps. 7-8. Tanmateix fins i tot abans de que Macià redactés el memorial, els furs havien estat ja proclamats a Olot el març de 1874 per un capellà i un militar enmig de grans aclamacions populars i la presència de la majoria de combatents, ps. 13-14. No hi ha cap referència als furs en la proclama d'Alfons datada a Ribes el 27 d'abril de 1874, de retorn a Catalunya, BRAGANZA, II, ps. 306-307.

46. MACIÀ, ps. 15-17 i 19-23. Als membres de la comissió no els tingueren ni «los más vulgares rudimentos de urbanidad», MACIÀ, p. 29.

Fou, en paraules de Macià, «la mayor afrenta de Borbón alguno» rebuda per Catalunya, després del decret de Nova Planta. Per això decidiren silenciar el resultat de l'ambaixada, sense poder impedir, però, els «transportes de patriótica alegría en diferentes lugares de Cataluña», en creure la gent que havie reeixit.

Aquesta versió és confirmada per la recerca de L. F. Toledano. La restitució foral la reclamaven «un sector de propietarios i dirigentes», per a superar l'atzucac en que el carlisme català es trobava, que enviaren uns representants a la cort carlista i en tornaren amb la cua entre cames. Mentre aquests es mobilitzaven, l'infant Alfons, el 15 de maig de 1874, alertà el seu germà des de Solsona: «varios propietarios catalanes querían que se formase una especie de Junta para la recaudación de fondos, nombramientos de Ayuntamientos y Justicias, etc., etc. Otros quisieran una Junta de Gobierno, y todo no es más que para trabajar a la Independencia de Cataluña. Lo que los catalanes desean, bajo la palabra Fueros, es declararse independientes de España. Esto me consta por varios conductos, y esto es lo que siempre yo preveía y de lo cual no dude nunca». Tot seguit li anunciava la visita d'uns emissaris i li recomenava «vayas con el mayor cuidado y no te fíes de todas sus palabras. Cuanto menos les concedas más contento te hallarás», tot i considerar que es podien fer algunes concessions en la recaptació de diners i en el sistema de nomenament dels càrrecs municipals.⁴⁷ En canvi el 28 de juny, des de Camprodon, el general Antonio Lizárraga recomenava a Carles VII la creació d'una Diputació Foral per a vèncer el desànim que es difonia entre els carlistes catalans, per tal de reanimar-los, tot donant una mínima traducció efectiva a la promesa de devolució foral i el 8 de juliol Josep de Palau i d'Huguet anà a Navarra amb un «proyecto de arreglo orgánico-político». Els carlins catalans volien «una participación en la gerencia o dirección de los intereses de la provincia». D'acord amb Lizárraga encarregaren a Manuel Milà de la Roca un projecte que, juntament amb les insinuacions de Lizárraga, fou la base del decret de la diputació.⁴⁸ De nou el pragmatisme, la recerca de l'eficàcia, i no l'idealisme o el convenciment, fou, com en el cas dels furs, el detonant que empeny a la concessió. La nova institució va ser aclamada pel periòdic carlí *El Cuartel General*, que es publicava a la Seu d'Urgell. Segons el periòdic «Cataluña, la patria de los Berengueres, de los Moncadas y de los Fivallers, está hoy de enhorabuena. Pocos serán los hijos de esta noble tierra que, al tener noticia de la otorgación de sus antiguos FUEROS (...) dejen de abrir a un tiempo sus pechos al gozo más puro y a la más halagüeña esperanza», ja que comportaven la

47. MACIÀ, ps. 24 i 27-28.

48. TOLEDANO, p. 551-552.

49. TOLEDANO, pp. 555-556. L'agent carlí Josep M. Galí recomenava «contener las tendencias anti-autoritarias» d'origen foral malgrat els seus «conatos de fuerista», id. p. 556. Per actuacions posteriors de Palau, P. ANGUERA, «Catalanisme i integrisme», ps. 36-39 i 45.

roptura «de las ominosas cadenas en que el monopolio y la centralización liberal tenían sojuzgado a este valiente y honrado pueblo». L'article, a més a més, anunciava pel diumenge 4 d'octubre la proclamació solemne dels furs de Catalunya a la Seu.⁵⁰

L'1 de novembre de 1874 la nova diputació feia públic una mena de manifest: «Catalanes: la aurora de la restauración de libertades patrias alumbrá ya nuestras montañas, testigos del heroísmo catalán. Un esfuerzo más, y habremos reconquistado nuestros fueros», sense que en cap moment s'especifiqui en el document ni quins, ni quan. A més l'expressió dóna a entendre que la restitució futura no seria un acte de justícia històrica, sinó d'agraïment novell. Segons el nou organisme, allò que en realitat es volia era «la restauración de la Monarquía tradicional bajo el bondadoso cetro de nuestro Carlos». Tampoc aquí no s'especifica, ni tan sols s'insinua, quina era la monarquia tradicional que hom volia restablir: si la de Jaume I, si la de Felip II o si la de Felip V, per esmentar tres possibilitats que em semblen fàcils d'identificar. L'única actuació important de la nounata diputació fou la creació del somatent o guàrdia foral. Al preàmbul del decret de creació, el 12 de desembre de 1874, s'hi afirmava: «atraviesa Cataluña, hoy por desgracia, un período de gran prueba, y hoy más que nunca han de despertarse sus instintos guerreros para hacerse digna de sus veneradas libertades y franquicias, que bajo el nombre de FUEROS le ha devuelto un Rey joven». Si el reclutament era sinònim de furs, com insinua el text, furs i no res eren els autèntics sinònims. És a dir, que d'acord amb el que sabem, els dirigents carlins confonien la retòrica amb els fets, el sistema foral amb organismes digitals. A més, l'article quart simulava retornar el territori a les divisions antigues, les vegueries, però el cinquè mostrava que era un miratge. El canvi era només nominal, en respectar l'estructura administrativa liberal: «el Principado de Cataluña se dividirá en cuatro VEGUERIAS formadas de las denominadas provincias catalanas tomando cada una su respectivo nombre».⁵¹

El 18 de setembre (abans, doncs, de publicar-se el decret reial)⁵² es reuniren a Vic «cabecillas de segundo bastidor y varios titulados

50. MACIÀ, ps. 36-37, on comenta que l'autor de l'article fou «algún candoroso escritor totalmente ageno a lo que a su alrededor pasaba».

51. BOLSÓ, ps. 90-96 per la transcripció dels documents. MACIÀ, ps. 38-41, que data el decret del somatent el 13 de març de 1875. MACIÀ, ps. 42-43 reporta un segon decret de la diputació, del 2 de març de 1875, que abolia a Catalunya el paper timbrat per ser el seu ús contrari als furs. HERNANDO, creu que fou creada com «una diputación que entendiese en la recaudación de impuestos, distribución de fondos, administración del país y cuidara de que el ejército estuviera bien atendido», p. 252, sense fer esment de cap component o motivació autonomista, foral; això vol dir que un observador, present en algunes actuacions, només hi sabia veure el component administratiu i que no oferia cap vernís ideològic.

52. Datat el 26 de juliol de 1874, fou promulgat el 2 d'agost i no es féu públic a Catalunya fins l'1 d'octubre, MACIÀ, p. 29, un ball de dates que sembla indicar una mena de recel o de voluntat de no posar-lo en pràctica.

comandantes de armas de los pueblos de la montaña, hubo repiques de campanas, músicas y el obligado sermón de plaza. Se trataba según los actores del vodevil de proclamar los fueros. Pero nadie sabía que fueros eran estos, ni de qué se trataba».⁵³ Amb tot, l'acte més sovint citat com a mostra del foralisme carlí en aquells anys és la proclamació dels furs feta de manera solemne per Savalls a Olot, l'1 d'octubre, per al qual concentrà bona part de l'exèrcit carlí. Consistí en una ventada de campanes a les 12 del migdia, cercaviles de música militar, mentre al poble s'havien tancat tots els llocs de treball. La façana de l'ajuntament era ornada amb un retrat del pretendent pintat per Josep Berga i Boix i amb les inscripcions, «Viva el Rey don Carlos VII, restaurador de los fueros de Cataluña», «Viva la unidad católica», «Abajo las quintas», totes en castellà. L'episodi central va ser l'al·locució de Savalls promulgant el decret de constitució de l'anomenada Diputació General de Catalunya.⁵⁴ No és estranya aquesta poc contundent actuació carlina si es té en compte l'observació de Bolós, per qui si «el fuerismo en Cataluña, sinónimo de regionalismo, era sentido por muchos de manera vaga» i a l'hora de la veritat el que passà fou que «a pesar de un desconocimiento de lo que era el fuerismo, del poco entusiasmo del país y de los mismos propietarios de valía que fueron consultados por don Carlos, algo se quiso intentar»,⁵⁵ més que res per mimetisme amb les províncies basques i sobretot per intentar forçar una mobilització popular, però tot plegat no fou més que una primària escenificació sense suport ideològic, ni empena estratègica. Ho provaria el fet que després de la suposada proclamació no es feu res per donar-li virtualitat i que fins el text llegit pel proclamador fos fet en la llengua no pròpia del país.

APUNTS PER A UNES CONCLUSIONS

Fins aquí les notícies que he pogut aplegar, la majoria provinents de materials de voluntat polèmica, gairebé com al·legats fiscals, o amarats

53. Crónica de Cataluña, 19-IX-1874.

54. Descripció força confusa a GRABOLOSE, R., *Carlins i liberals. La darrera guerra carlina a Catalunya*, Aedos, Barcelona 1972, ps. 283-286, amb el text en castellà del discurs de Tristany, o a DANÉS, J., *Història d'Olot*, IX, Ajuntament d'Olot, Olot 1977, ps. 1.663-1.666. BOLÓS, ps. 107. Id. ps. 107-108, nota 1, transcriu un curiós imprés de juliol de 1875 que conté els enunciat dels treize «Fueros vigentes en Cataluña en tiempos de Felipe V y concedidos nuevamente por Carlos VII». El reproduceix també BOTELLA, p. 88, sense datar-lo i a continuació de la proclama reial de 1872. Botella, en canvi, no recull la proclamació dels furs olotina feta per Savalls, com tampoc ho fan ni Pirala, ni Hermandó. FERRER, XXIV, ps. 189-190, transcriu l'enunciat dels furs com del 16 de juliol de 1872. Segons un testimoni presencial, l'1 d'octubre de 1874 «los carlistas publicaron solemnemente los Fueros de Cataluña», però sense donar-ne cap mostra de la solemnitat, ni cap detall, ni exhibir el mateix cronista cap entusiasme en la descripció o el seu ressò urbà, CASTELLÀ, E., *La guerra civil en Olot (1872-1875)*, II, Biblioteca Olotina 125, Olot 1967, p. 15. TOLEDANO, p. 558, explica que es féu un acte similar a la Seu d'Urgell, on es distribuï una proclama de Tristany que identificava la creació de la Diputació amb el restabliment dels furs.

55. BOLÓS, p. 106.

d'estantissa pretensió laudatòria, més que no pas d'equanimitat. Malgrat tot em sembla possible formular unes primeres propostes interpretatives. Són aquestes:

Primera: el to de convers que transpuia la documentació filocarlina. Aquest to es justifica tant per l'actuació dels seus avantpassats ideològics que mentre van controlar el poder no feren res per a recuperar l'antic sistema polític català, com pel fet que tampoc durant la Guerra dels Set Anys ni impulsaren, ni plantejaren cap actuació per a recuperar les llibertats perdudes.⁵⁶ És més, durant la guerra dels Matiners, es negaren a donar suport a les propostes «autònòmiques» de Tomàs Bertran i Soler.⁵⁷ La poca consistència d'aquesta conversió en provocà l'oblit tot seguit d'acabada la guerra i tardaren un parell de dècades a reassumir-la.⁵⁸

Segona: el tuf de mimetisme que fa tota la història del Sexenni. Fou a remolc de l'exemple basc que es potencià el «foralisme», fins i tot en la terminologia, la tradició catalana parlava essencialment de «constitucions» o «llibertats», en constatar que la tradició d'autogovern, la configuració jurídica d'autogovern si mes no, era viva en la consciència popular. També en la militància carlina. Tot i el to exagerat deu tenir raó Macià en afirmar que eren «los Fueros tan apetecidos aquí como en las provincias bascas».⁵⁹ I la deu tenir no només en constatar la reivindicació, sinó també en la generalització, en el sentit que la catalanitat reivindicativa era assumida per la majoria de la població, romànticament i etèria, al marge de la militància política concreta. El record sura, per exemple, en el comentari de 1875 sobre la banda, que havia substituït la gramalla com distintiu dels regidors barcelonins: «¿que'n treurem de pretendre suprimir la banda perquè'ns recorda un fet ignominiós (...) si tampoch podem sacudir de nostras espatllas aqueix decret [de Nova Planta] que és un testimoni molt més cruel⁶⁰ y molt més evident de la nostra impotència en separarnos de Castella?».

Tercera: l'oportunisme i mala fe de la direcció del partit a partir de les primeres manifestacions. Un oportunisme justificat tant pel delit de combatre el federalisme en un camp similar, com per la necessitat de deslegitimar

56. Segons MACIÀ, p. 24, des de Felip V al pretendent Carles VII, tots els Borbons, respecte Catalunya han «emulado siempre en postergarla», comentaris en el mateix sentit ps. 49-50 i 52.

57. CAMPS, passim. Segons MACIÀ, p. 5, «la política carlista ha tendido siempre, como genuinamente borbónica, a deprimir los incuestionables derechos de Dios y de la patria en beneficio exclusivo del rey».

58. Mostres d'anticatalanisme carlí finisecular a JUNYENT, J., «Jaume Collell i Bancells: les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)», *Ausa*, XIII/122-123 (1989), p. 304 nota 104. L'absència de sensibilitat catalana és mantingué en la branca ideològicament més fidel als principis fundacionals: l'integrisme. DE SAGARRA, J. M., *Memòries*, I, Edicions 62, Barcelona 1981, p. 192, recorda un mestre integrista que veia el catalanisme com una «plaga diabòlica» que «havia intoxicat cervells tan de bona pasta com el del meu pare», de clara estirp carlina.

59. MACIÀ, p. 7; id. p. 9 la gent s'enrola i sacrifica a Catalunya i el País Basc, no pel pretendent «sino por la Religión y los Fueros que se creyó defendía» o, id. p. 10, «la fuerza de una palabra tan popular como la palabra Fueros».

60. «Novas», *La Bandera Catalana*, 15, 24-IV-1875, p. 120.

els alfonsins i amadeuistes com poc sensibles a la tradició espanyola. El foralisme es vol com esquer per a les classes populars rurals, i la mala fe s'evidencia en les restriccions mentals de les promeses de restitució (potencien les paraules, però obvien l'aplicació) i la tergiversació de l'ordinament antic (càrrecs nomenats i sotmessos al capità general, equivalent a l'oponent clàssic, el virrei), davant el temor que les reivindicacions catalanes encobrissin hipotètiques pretensions secessionistes, quan l'únic que hi havia més enllà de la voluntat de recuperar estructures d'autogovern era un odi a Castella identificada amb l'afany centralista i uniformitzador de Castella.⁶¹ En definitiva que tenia raó Valentí Almirall quan el 1878 assenyala que «hasta los pocos que forman los partidos medios se ven obligados a hacerse descentralizadores».⁶²

Quarta: les promeses de restitució no provenien de conviccions arrellades, sinó del ressò de la gestió de la direcció civil catalana del partit, que va obrir els ulls del pretendent sobre la necessitat de fer alguna mena de gest simbòlic, davant el progressiu desvetllament del «fet diferencial» i la necessitat de sintonitzar amb els ritmes del temps, més que mai en aquell moment d'intensa agitació federalista. L'escassa credibilitat aconseguida era recordada el 1889 per F. Romaní Puigdemongas: els carlins, durant la tercera guerra, «aparentando defender en primer término la religión y los Fueros, de hecho invocaban tan sagrados intereses principalmente para la obtención de sus fines personales».⁶³

61. Des dels rengles carlins l'explicitava el bisbe Caixal, de la Seu d'Urgell, el 1874 davant la cort del pretendent: «hay empeño en aplastar a Cataluña (...). Los aires de Castilla han sido siempre dañinos a la tierra catalana y vencidos o vencedores en la actual contienda siempre seremos víctimas de los que desde Madrid nos manden», MACIÀ, p. 18.

62. *El renacimiento catalán, las leyes forales y el carlismo en Cataluña*, Barcelona 1868 [1878], ps. 131-132.

63. *La España Regional*, 1889.